

IN MEMORIAM

Marek Kazimierz Kamiński (1948–2020)

20 czerwca 2020 r. w Warszawie zmarł prof. dr hab. Marek Kazimierz Kamiński, wybitny badacz dziejów najnowszych, znawca polskiej polityki zagranicznej w XX w. Szczególne miejsce w jego dorobku zajmują prace poświęcone relacjom polsko-czechosłowackim i polsko-sowieckim. Zmarły był długoletnim pracownikiem Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, z którym związał całe życie naukowe, kierując m.in. Zakładem Dziejów Europy XIX i XX wieku. Pełnił również funkcję redaktora naczelnego „Studiów z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” i przez wiele lat wchodził w skład komitetu redakcyjnego „Dziejów Najnowszych”.

Marek Kazimierz Kamiński urodził się 18 marca 1948 r. w Warszawie. W 1970 r. ukończył historię na Uniwersytecie Warszawskim, doktoryzował się sześć lat później na Uniwersytecie Łódzkim (dysertacja „Stosunki polityczne polsko-czechosłowackie w latach 1945–1948”). W 1991 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego (rozprawa „Polska i Czechosłowacja w polityce Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii 1945–1948”), profesurę zaś w 2002 r. Był ponadto wykładowcą w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, jak również członkiem Komisji Środkoeuropejskiej oraz Komisji Historii Wojen i Wojskowości Wydziału II Historyczno-Filozoficznego Polskiej Akademii Umiejętności. Wypromował dwóch doktorów nauk humanistycznych w zakresie historii.

Przegląd dorobku prof. Kamińskiego z ostatnich 30 lat aktywności naukowej – ograniczony do najważniejszych prac – w pełni pokazuje szerokie spektrum jego zainteresowań badawczych. W 1990 r. ukazała się drukiem monografia *Polsko-czechosłowackie stosunki polityczne 1945–1948*, przedstawiająca relacje między obu państwami w warunkach sowieckiej dominacji w Europie Środkowo-Wschodniej. Zawierała ona rys charakterystyczny także dla późniejszych opracowań Marka Kazimierza Kamińskiego – relacje na linii Warszawa–Praga wnikliwie analizował w kontekście polityki prowadzonej wobec Polski i ČSR przez Moskwę. Podkreślenie różnic w zapatrywaniu polityków polskich i czechosłowackich na rolę ZSRS w pełni pozwoliło na wskazanie szerszych przyczyn antagonizmu polsko-czechosłowackiego, nieograniczających się wyłącznie do nieporozumień w stosunkach dwustronnych (spór o Zaolzie, sposób traktowania ludności polskiej zamieszkującej ten obszar itd.), które występowały zarówno w okresie międzywojennym, jak i po 1945 r. Wspomniana publikacja spotkała się z pozytywnym odbiorem nie tylko czytelników, ale

została także doceniona przez recenzentów i badaczy. Za jej przygotowanie Marek Kazimierz Kamiński otrzymał Nagrodę Naukową im. Joachima Lelewela Wydziału I Nauk Społecznych PAN oraz nagrodę Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych. Dodatkowym wyróżnieniem była nagroda tygodnika „Polityka”. Rok później do rąk czytelników trafiła praca *Polska i Czechosłowacja w polityce Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii 1945–1948* (wyd. 2, 2005), ukazująca skuteczną grę dyplomatyczną Stalina wobec mocarstw zachodnich (traktujących częstokroć Polskę w instrumentalny sposób), która pozwoliła na podporządkowanie Sowietom państw będących członkami zwycięskiej koalicji antyhitlerowskiej. Książka została także wysoko oceniona przez specjalistów, o czym świadczyła kolejna nagroda przyznana przez PISM.

Głośnym echem odbiła się na początku obecnego stulecia publikacja pt. *Konflikt polsko-czeski 1918–1921* (2001, wyd. 2, 2003 i 2004), za którą Autor otrzymał Nagrodę Klio w kategorii monografii naukowych. Obszerne opracowanie, wydane pod jednoznacznie brzmiącym tytułem, stało się okazją do rozprawienia się z utrwalonym przez historiografię PRL mitem sprowadzającym relacje II RP z południowym sąsiadem do „sporu” lub „nieporozumień”. Zgodnie z utrwalonym przez dziesięciolecia obrazem wydarzeń badacze relacji polsko-czechosłowackich nie wskazywali związku przyczynowo-skutkowego między zbrojną napaścią armii czechosłowackiej ze stycznia 1919 r. a decyzją władz polskich o wystosowaniu wobec ČSR jesienią 1938 r. ultimatum z żądaniem przekazania Polsce ziem leżących na zachodnim brzegu Olzy. Z takim obrazem stosunków na linii Warszawa–Praga, mającym w dużym stopniu podłoże ideologiczne, nie godził się prof. Kamiński, przedstawiając w bezkompromisowy sposób meandry polityki kreowanej nad Wełtawą. Uwidaczniające się na każdym niemal kroku jego aktywności naukowej intelektualna odwaga i gotowość do formułowania zdecydowanych ocen – odległych od wspomnianej „historycznej poprawności” i odbiegających od ugiętej wersji historii znanej z podręczników i opracowań dostępnych zarówno przed, jak i po 1989 r. – opierały się w przypadku każdej publikacji na szerokiej bazie źródłowej dowodzącej doskonałej znajomości archiwaliów nie tylko polskich, ale i zagranicznych.

W podobnym duchu, jak przywołany powyżej *Konflikt polsko-czeski 1918–1921*, utrzymane były kolejne prace Profesora, by wymienić tu chociażby wnikliwie studia poświęcone czechosłowackiej polityce zagranicznej w czasie II wojny światowej, tj.: *Edvard Beneš kontra gen. Władysław Sikorski. Polityka władz czechosłowackich na emigracji wobec rządu polskiego na uchodźstwie 1939–1943* (2005) oraz *Edvard Beneš we współpracy z Kremlem. Polityka zagraniczna władz czechosłowackich na emigracji 1943–1945* (2009). W książkach tych zawarte zostały jednoznaczne oceny działań podejmowanych przez Edvarda Beneša, przejawiającego konsekwentnie prosowieckie sympatie, prącego do zbliżenia z Moskwą, które było sprzeczne z polską racją stanu. To właśnie tego polityka Autor wskazał jako osobę odpowiedzialną za fiasko powołania po wojnie konfederacji polsko-czechosłowackiej, która stanowiłaby barierę utrudniającą Sowietom ekspansję w kierunku zachodnim oraz tego, „kto obok Sowietów jest współodpowiedzialny za bieg wypadków prowadzących ostatecznie do tego, że klęska Niemiec nie dla wszystkich członków koalicji antyhitlerowskiej oznaczała odzyskanie wolności”.

Należy podkreślić, że niepokorność Marka Kazimierza Kamińskiego uwidoczniła się już w okresie PRL. Czternaście lat na wydanie czekała wspomniana powyżej rozprawa doktorska, która trafiła do obiegu naukowego dopiero w 1990 r., tj. dekadę po zablokowaniu jej druku przez Wydział Nauki i Oświaty KC PZPR ze względu na zawarcie w niej sformułowań rzekomo niezgodnych z „prawdą historyczną” oraz „intereselem narodowym”. Podobnie jak inni badacze nieakceptujący cenzorskich ingerencji, prof. Kamiński

publikował w oficynach niezależnych, poprzedzając m.in. wstępem (pod ps. Bartłomiej Kazimierski) pierwszą krajową edycję wspomnień, pt. *Widziałem Polskę zdradzoną* (1984), spisanych przez Arthura Bliss Lane'a, ambasadora USA w Polsce w latach 1945–1947. Z kolei w „Zeszytach Historycznych” (1987, nr 81 i 82) Biblioteki „Kultury” wydał trzykrotnie zablokowany w Polsce artykuł pt. *Polsko-czechosłowackie stosunki polityczne przed konferencją trzech mocarstw w Poczdamie (maj–czerwiec 1945 roku)*.

Kolejnym przykładem zmagania z komunistyczną cenzurą były losy publikacji *Kształtowanie się stosunków polsko-czechosłowackich w latach 1948–1960*. Jak wyjaśniał Autor, monografię napisaną w latach 1979–1980 wydał w 2012 r. ze względu na chęć swobodnego zaprezentowania własnych poglądów w warunkach wolnych od cenzorskich ingerencji: „Niniejszą monografię napisałem w taki sposób, jak gdyby w PRL nie istniała żadna cenzura. Miałem więc powody, by się obawiać, że moja próba opublikowania książki spotka się z kontrakcją ze strony komunistycznych decydentów, którym moja dotychczasowa twórczość była wystarczająco znana”. Zgodnie z jego intencją udało się udowodnić, że w warunkach ograniczonej swobody wypowiedzi historyk mógł pisać w uczciwy sposób. Ustalenia Marka Kamińskiego skutecznie oparły się próbie czasu, a o wartości pracy świadczy przede wszystkim zawarty w niej prawdziwy obraz sprzeczności interesów państw bloku komunistycznego, które nie kierowały się, wbrew propagandowej wizji dziejów, wyłącznie zasadami „internacjonalistycznej przyjaźni”.

Omawiając dorobek naukowy Profesora, nie można pominąć tekstów opublikowanych w opracowaniach zbiorowych. Mam tu na myśli studia: *Zarys polityki zagranicznej rządu RP na obczyźnie 1939–1945* (z tomu pt. *Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej 1939–1945*, wydane w 1994 r. pod red. Zbigniewa Błażyńskiego) oraz zwłaszcza *Dyplomacja polska wobec dyktatu mocarstw (lipiec 1943 – luty 1944)*, zawarte w tomie *V Historii dyplomacji polskiej* (1999), zredagowanym przez Waldemara Michowicza. Z kolei wraz z Michałem Jerzym Zachariasem napisał monografię pt. *Polityka zagraniczna II Rzeczypospolitej 1918–1939* (1987; wznowioną bez ingerencji cenzorskich w 1993 i 1998), z Jackiem Tebinką zaś opracował zbiór dokumentów pt. *Na najwyższym szczeblu. Spotkania premierów Rzeczypospolitej Polskiej i Wielkiej Brytanii podczas II wojny światowej* (1999). Ponadto prof. Kamiński był autorem licznych artykułów i recenzji zamieszczonych na łamach periodyków naukowych.

Podsumowanie badań Profesora stanowią wydane w 2014 r. *Szkice z dziejów Polski i Czechosłowacji w latach trzydziestych XX wieku*. W lapidarnej formie odniósł się w nich m.in. do mitów na temat współodpowiedzialności władz II Rzeczypospolitej za kryzys I Republiki z jesieni 1938 r., funkcjonujących zarówno w polskim (sprzed 1989 r.), jak i czeskim (wcześniej czechosłowackim) piśmiennictwie historycznym. Nie miał wątpliwości, że winni upadku wspólnego państwa Czechów i Słowaków w 1939 r. byli prasy politycy ignorujący głosy przedstawicieli armii ČSR, wzywające do zacieśnienia relacji z Polską. Z tą jednoznaczną opinią oraz poglądami prezentowanymi w innych publikacjach trudno się nie zgodzić.

W ostatnich latach, po zakończeniu pracy w IH PAN (2018 r.), Profesor Marek Kamiński ograniczył aktywność naukową. Polska nauka straciła znakomitego i odważnego badacza, którego dorobek na trwałe wszedł do kanonu rodzimej historiografii.

Sebastian Pilarski

<https://orcid.org/0000-0002-8926-9924>

Instytut Pamięci Narodowej w Łodzi